6. ULUSLARARARASI MİMARLIK VE TASARIM KONGRESİ

6TH INTERNATIONAL CONGRESS ON ARCHITECTURE AND DESIGN

25-26 ARALIK 2021

www.mimarlikvetasarimsempozyumu.org

6. ULUSLARARASI MİMARLIK VE TASARIM KONGRESİ

KONGRE BAŞKANI
Prof. Dr. Zeki ÇİZMECİOĞLU

KONGRE DÜZENLEME KURULU BAŞKANI
Dr. Öğr. Üyesi Senai YALÇINKAYA

Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları: 44/2021
25 ARALIK-2021

Yayıncı Sertifika No: 52866
E-ISBN: 978-625-7367-25-7
Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları

Bu kongre kitabının her türlü yayın hakkı GÜVEN PLUS GRUP DANIŞMANLIK A.Ş. YAYINLARI'na aittir. Yayınevinin yazılı izni olmadan, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayını, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz. ***Kitapta yer alan her bölüm ve makale/bildirilerin sorumluluğu, görseller, grafikler, direkt alıntılar ve etik kurul ve kurum iznine yönelik sorumluluk ilgili yazarlara aittir. Bu yönde Oluşabilecek Herhangi Hukuki bir olumsuzlukta Yayınevi başta olmak üzere kitabın hazırlanmasına destek sağlayan kurumlar, kitabın düzenlenmesi ve tasarımından sorumlular kurum(lar) ve kitap editörleri, hakemler, düzenleme kurulu, kongre kurulları, bilim kurulu ve diğer kurullar ile yayınevi hiçbir konuda "maddi ve manevi" bir yükümlülük ve hukuki sorumluluğu kabul etmez ve etmesi istenemez; hukuki yükümlülük altına alınamaz. Her türlü hukuki yükümlülük ve sorumluluk "maddi ve manevi" yönden ilgili bölüm yazar(lar)ına aittir. Bu yöndeki haklarımızı maddi ve manevi yönden GÜVEN PULUS GRUP DANIŞMANLIK "YAYINCILIK"A.Ş. olarak ve kongre kurulları adına saklı tutarız. Herhangi bir hukuki sorunda/durumda İSTANBUL mahkemeleri yetkilidir.*** Güven Plus Grup Danışmanlık bünyesinde hazırlanan ve yayınlan bu eser ISO: 10002:2014-14001:2004-9001:2008-18001:2007 belgelerine sahiptir. Bu eser TPE "Türk Patent Enstitüsü" tarafından "Güven Plus Grup A.Ş.2016/73232" ve "2015/03940" nolu tescil numarası ile markalı bir eserdir. Bu bilimsel/akademik kongre kitabı ulusal ve uluslararası nitelikte olup, ***"2019 yılı akademik teşvik kriterleri kapsamında olup, 17/01/2020 tarihli ve 31011 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 16/1/2020 tarihli ve 2043 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı Uyarınca ilgili yayınlanan yönetmelik kapsamında değerlendirilmekte"*** olup, akademik teşvik kriterlerini karşılamaktadır. Çok bölümlü ve yazarlı olan bu kongre kitabı E-ISBN'li olup Kültür Bakanlığı Milli Kütüphaneler tarafından ve 18 Farklı Dünya Ülkesiyle Anlaşmalı olan Milli Kütüphanenin E Erişim sistemi tarafından da taranmaktadır. Bu kitap maddi bir değer ile alınıp satılamaz. Kitap bölüm yazarlarından, destekleyenlerden, kitap emeği geçenlerden Güven Plus Grup A.Ş. Yayıncılık herhangi bir maddi bir gelir elde etmemiş ve talepte bulunmamıştır. Kitap yer alan bölüm, makalelerden alıntı yapmak ve ilgili bölüm ile makaleye atıf yapılmak koşulu ile kaynak gösterilmek üzere bilimsel ya da ilgili araştırmacılar tarafından kullanılabilir. ***Yayın evimiz ve kongre kurulları kişisel verilerin korunması ve özel hayatın gizliliği kanunlarına uygun hareket eder. Kongre katılımcılarının da bu yönde hareket etmesini zorunlu kılar. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin olarak işbu kongre kitabına sahip olan bireylerin ilgili kanun, yönetmelik ve uygulamalara göre hareket etmesi bir zorunluluktur. Bunun aksi hareket edenler oluşan hukuki, maddi ve manevi sorun ile zorunlulukları peşinen kabul etmiş sayılır.***

Metin ve Dil Editörleri
Prof. Dr. Ashok JAMMI
Prof. Dr. Zeki ÇİZMECİOĞLU
Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN
Doç. Dr. Atif ASLANOV
Doç. Dr. Levent ARIDAĞ
Doç. Dr. Gökşen ARAS
Dr. Öğr. Üyesi L. SANTHOSH KUMAR
Dr. Öğr. Üyesi Senai YALÇINKAYA

Kapak ve Grafik Tasarım
Prof. Dr. Pelin AVŞAR KARABAŞ
Öğr. Gör. Ozan KARABAŞ
Ozan DÜZ

Sayfa Düzeni
Burhan MADEN

Baskı-Cilt
GÜVEN PLUS GRUP DANIŞMANLIK A.Ş. YAYINLARI®
Kayaşehir Mah. Başakşehir Emlak Konutları, Evliya Çelebi Cad. 1/A D Blok K4 D29 Başakşehir İstanbul Tel: +902128014061- 62
Fax:+902128014063 Mobile:+9053331447861

KİTAP/DERGİ/KONGRE İMTİYAZ SAHİBİ
GÜVEN PLUS GRUP DANIŞMANLIK A.Ş. YAYINLARI®
Kayaşehir Mah. Başakşehir Emlak Konutları, Evliya Çelebi Cad. 1/A D Blok K4 D29 Başakşehir İstanbul Tel: +902128014061-62-63 - +905331447861 info@guvenplus.com.tr, www.guvenplus.com.tr

KATILIMCI TASARIMDA EMPATİK YAKLAŞIMIN ROLÜ

Hande AKAR[1], Sebla ARIN ENSARİOĞLU[2]

[1-2]Bursa Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Bursa / Türkiye

Öz: Kullanıcı deneyimini, duygularını ve ihtiyaçlarını anlama sorunu, insan odaklı tasarımda önemli bir yere sahiptir. Kullanıcının gerçek ihtiyaçları doğrultusunda tasarım yapabilmek adına ortaya çıkan yöntemlerden ikisi; katılımcı tasarım ve empatik yaklaşımdır. Bu bildiride katılım ve empati süreçlerinin birbirlerine sunduğu katkılar insan ihtiyaçlarını belirleme bağlamında ele alınmıştır. Tasarımda katılım ve empati süreçlerinin sınırları belirlenmiş ve bu iki olgu birbirini besleyen kavramlar olarak analiz edilmiştir. Çalışma, iki mimari örneğin tasarım süreçlerini de kıyaslayarak empatik katılım sürecinin niteliklerini ortaya koymaktadır. Empatik yaklaşım, insanı tasarımın odağına yerleştiren bir anlayış taşımasına rağmen, doğrudan ilişkiyi asgari düzeyde kullanmak, kısıtlı sayıda kullanıcıya odaklanmak ve formal bir metadolojiye sahip olmamak gibi bazı sınırlamalara sahiptir. Bunun yanı sıra tasarımcının empati kurmaya yatkın olmaması, isteksizliği ve empatik eğilimin kullanıcı ve tasarımcı arasındaki ortak özelliklere bağlı olarak görecelilik taşıması tasarımda empati kurma sürecini zorlaştıran faktörlerdir. Kullanıcı ile birlikte tasarım yapmayı ifade eden katılımcı süreçler ise; duygusal deneyimlerin arka plana atılarak kullanıcının sadece bir veri sağlayıcı olarak görülmesi tehdidiyle karşı karşıyadır. Aynı zamanda belli bir kişi veya grubun katılım sürecinde ön plana çıkması, toplantılar ve tartışma ortamı için yeterli zamanın olmaması gibi kısıtlamaları bulunmaktadır. Bu kapsamda yapılan literatür araştırması ve örnek analizleri ile katılımcı tasarım ve empatik yaklaşımın entegre edildiği mimari tasarım süreçlerinin belirlenen kısıtlamaları engelleyerek sahip olacağı potansiyeller ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Katılım, Empati, Mimari Tasarım, Kullanıcı Odaklı Tasarım

GİRİŞ ve KURAMSAL ÇERÇEVE

''Neden mimarlık ve mimarlar, film ve film yapımcılarının aksine, tasarım sürecinde insanlarla bu kadar az ilgileniyor? Neden genel olarak bu kadar teorik ve hayattan bu kadar uzak?''

Jan Vrijman, film yapımcısı (Pallasmaa, 2015: 5)

Mimari ürünün kullanıcısı olan insanın ihtiyaçlarını anlayabilmek ve bunlara karşılık verebilmek mimari tasarımın en temel sorunlarından biridir. Küreselleşme, artan tüketim ihtiyacı ve buna bağlı olarak hızlanan üretim mekanizmaları sonucunda günümüzde, her türlü tasarım insan odağından uzaklaşmaktadır. Modern mimarlık yaklaşımları mimar odaklı, didaktik ve buyurgan bir yaklaşıma sahip olmak, toplumun optimum faydasını sağlamak adına bireyin özgün ihtiyaç ve taleplerini göz ardı etmekle eleştirilirler. Mimari tasarım sürecinde kullanıcı katılımı anlayışına bakıldığında, duygusal deneyimlerden yararlanmak için, mimar ve kullanıcı arasındaki bu bağın güçlendirilmesi gerekliliği doğmuştur. Bu gerekli-lik, mekanı gelecekte kullanacak potansiyel kullanıcıların, tasarım sürecinin başından itibaren belirli aşamalarda, çeşitli düzeylerde ve farklı yöntemlerle birlikte tasarım sürecine dahil edilmesi arayışlarıyla gerçekleşmektedir (Hacıalibeyoğlu, 2014). Ancak kimi zaman bu süreçlerden elde edilen veriler tasarımcıları, kullanıcılar hakkında dolaylı sonuçlarla çalışmak durumunda bırakmaktadır. Bu anlamda sonuç ürünün niteliğini arttırmak adına, seçilen yöntem yalnızca kullanıcılarla ilgili gerçekleri, teorileri ve yorumları iletmekle kalmamalı, aynı zamanda kullanıcılarla empati kurmayı da içermelidir (Visser ve Kouprie, 2008). İnsanı ihtiyaçlarıyla birlikte algılayabilmek, insan için tasarım yapabilmek için ortaya

çıkan kullanıcı odaklı tasarım anlayışı altında gelişen empatik ve katılımcı süreçler; insanı tekrar tasarımın odağına getirmeyi hedeflese de bazı sınırlamalara sahiptir.

Empati Kavramı ve Tasarım Sürecindeki Yeri

Empati, bir kişinin kendisini başkasının yerine koyabilmesi ve onun duygu, düşünce ve davranışlarını anlayabilmesi olarak tanımlanabilir (Ersoy ve Köşger, 2016). Aynı zamanda, duygusal ifadelerin taklit edilmesi ve başka birinin deneyimlerini doğrudan yaşamadan hayal etme yeteneği anlamında da kullanılmaktadır (Battarbee, 2004). Fakat bu kavram, benzeşen duygusal tepkilerle karıştırılmamalıdır. Empatiyi diğer duygusal tepkilerden ayırt etmek kavramsal olarak gerekliyken, aralarında ampirik olarak ayrım yapmak, birlikte oluşma eğiliminde oldukları için oldukça zordur. Bu anlamda, empatinin bireyin kendi durumunun aksine, diğerinin durumuna yönelik olduğunu söylemek daha doğrudur. Örneğin, diğerinin kederli olduğu gerçeğine üzülmek yerine, diğerinin kederini hissetmek empatik bir durumdur (Heylighen ve Dong, 2019). Dökmen'e (1988) göre terim 1960'lı yıllarda duygusal anlamlar ile açıklanmaya çalışılırken zamanla kişinin kültürel altyapısının dikkate alındığı tamamen karşı tarafa odaklanan bir boyut kazanmıştır.

Empati, tasarım sürecinin ilk aşaması olarak sıkça kullanılan bir yöntemdir. Empati kurmayı; tanımlama, ideal olana varma, prototip üretme ve bu prototipi test etme takip eder.[1] Bu süreç tasarım boyunca kendini tekrar eder ve doğru ürün elde edilene kadar kendisini yineler. Tasarımda empati kurma süreci dört aşamadan oluşur: keşif, yoğunlaşma, bağlantı kurma ve ayrılma. Keşif aşamasında, tasarımcı kullanıcının dünyasına dahil olur. Yoğunlaşma aşamasında tasarımcı, kullanıcının dünyasını derinlemesine içselleştirir. Ardından bağlantı aşamasında tasarımcı, bilişsel ve duygusal olarak kullanıcının deneyimleriyle ilişki kurar. Son aşama olan ayrılma da ise tasarımcı kullanıcı ile ortaklaştırdığı dünyadan ayrılarak bireysel kimlik konumuna geri döner (Visser ve Kouprie, 2008: 445).

Mimarlık literatüründe empati, mimarların kendilerini kullanıcı olarak hayal ettiklerinde yaşadıkları kişisel deneyimleri tasarıma yansıtmasıdır. Pallasmaa (2015); konutun yaşanmış hayatın durumları için ahenkli ortamlar ve arka planlar olarak hayal edilmesi yerine, işlevsel ve estetik kriterler temelinde tasarlanmasını; tasarımcıların genellikle empatik ve duygusal yaklaşımdan uzak olmalarına bağlamaktadır. IDEO'nun insan odaklı tasarım kılavuzunda da tasarımın odağına yerleştirilen empati kavramı; mimari süreçte eksikliği eleştirilen, bu duygusal deneyimleri canlandırabilmek açısından gerekli bir kavram olarak tanımlanmaktadır (I.D.E.O., 2015).

Mimari Tasarımda Katılım Kavramı

Sanoff (1992) katılımı; bir arada olmalarının bir amacı olan bireylerin yüz yüze etkileşimi olarak tanımlar. Kullanıcı ihtiyaçları ve taleplerinin dikkate alınmasının tek yolu budur. UNICEF (2018)'e göre ise katılım; bireylerin kendilerini doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren konular hakkında görüşlerini oluşturup ifade etmesi ve etkili olabilmesidir. Tüm vatandaşların özgürlüğünün ve eşitliğinin güvence altına alınması açısından katılım önemli bir unsurdur. 1960'lı yıllarda yaşanan sosyal değişimlerle birlikte katılım kavramı daha da belirginleşerek; siyaset bilimi, sosyal bilimler, çevre davranış bilimleri ve mekân bilimleri gibi alanlarda tartışılan, günümüzde özne odaklı kavranan bir kavram olarak karşımıza çıkar (Hacıalibeyoğlu, 2014). Şehir her türden insanın müşterek bir yaşantıyı ürettiği bir mekandır. Müştereklik kamu hizmetlerinden çok toplumun o alanla ve çevresiyle kurduğu ilişkiden doğar (Harvey,

[1] https://www.interaction-design.org/literature/topics/empathize

2012). Dolayısıyla insanın kendi yaşantısıyla üreteceği gerçek yapılı çevrenin tasarımında söz sahibi olması en doğal hakkıdır. Kullanıcı katılımını merkeze alan düşüncelerin temelinde, kullanıcının yaşadığı çevreyle olan ilişkilerinden edindiği bir deneyim birikiminin var olduğu ve bunun tasarım prensiplerine yansıması gerektiği fikri vardır. Katılımın mimari süreçleri etkisi altına almaya başlamasıyla kullanıcı katılımcıya dönüşmüş, mimar ise organize eden, dinleyen, yorumlayan gibi yeni roller üstlenmiştir (Hacıalibeyoğlu, 2014). Mimari bir katılım projesi; katılımın hedef ve yönteminin net bir şekilde ortaya konulmasıyla başlar ve mimari projenin uygulanmasının tamamlanmasının ardından da devam eder. (Sanoff, 2006). Süreç süreklidir ve daima değişmektedir. Bu nedenle de söz konusu sürecin yönetilmesi, yeniden değerlendirilmesi ve değişen ihtiyaçlara göre uyarlanması gerekmektedir.

Katılım mimar ve kullanıcı arasındaki baskınlığa göre şekillenir. Sanoff (1992) bu ilişkiyi mimarın azalan etkisinin, artan kullanıcı etkisini takip ettiği karşılıklı bir ölçek tanımlayarak uzman otonom mimari ve kullanıcı otonom mimari kavramlarını öne sürmüştür. Bu kutuplar arasında; pasif katılımdan aktif katılıma doğru- temsil, anket, bölgeselcilik, diyalog, alternatif, ortak karar ve kendi kendine karar olmak üzere 7 farklı katılım biçimi tanımlanmaktadır. En pasif katılım çeşidi olan temsil; mimarın kullanıcı ihtiyaçlarını yorumlaması ve müşterinin yerine koyması olarak ifade edilir. En aktif katılım ise kullanıcının kendi ihtiyaçlarını belirleyip kendi kendine karar vermesini sağlayan temsili planlamadır (Sanoff 1992).

AMAÇ

Bu bildiri, mimari tasarımdaki katılım ve empatik yaklaşımın sınırlarını belirleyerek, empatinin katılım süreçlerini güçlendirmek anlamında sahip olduğu potansiyelleri açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

KAPSAM

Bu çalışmanın kapsamını, mimarlıkta kullanıcı odaklı tasarım anlayışı çerçevesinde kullanılan empatik yaklaşım ve katılımcı yöntemlerin avantaj ve dezavantajlarının tespit edilmesi, birbirleriyle karşılaştırılması ve mimari ürünün niteliğinin arttırılması adına bu yaklaşımların birbirlerini besleme potansiyellerinin ortaya konulması oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada farklı kaynaklar üzerinden literatür araştırması yapılarak empati ve katılımın sınırları belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Empatik yaklaşımı ve katılımcı tasarım yöntemini ayrı ayrı işleyişe dahil etmeleri nedeniyle ABD'de dezavantajlı ve kimsesiz çocuklar için yapılan iki benzer okul tasarımı projesi örnek olarak seçilmiş ve kullandıkları tasarım süreci yöntemleri ve tasarım çıktıları kıyaslanmıştır. Böylelikle mimaride katılım ve empatinin avantajları ortaya konulmuştur. Mimari tasarım sürecinde insan ihtiyaçlarını belirleyebilmek için kullanılan bu iki yöntem karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları belirlenmiştir. Son olarak empati ve katılımın birbirini nasıl besleyebileceğine dair öngörüler geliştirilmiştir.

BULGULAR

Yapılan literatür araştırması ve seçilen örneklerin analizi sonucunda katılım yöntemi ve empatik yaklaşımın sınırları belirlenmiş, her iki kavramın mimari tasarımda kullanılmasına dair avantaj ve dezavantajlar tespit edilmiştir. Son olarak her iki kavramın birbirini besleyecek şekilde bir arada kullanılmasının

tasarım sürecinin şekillenmesinde ve mimari tasarımın oluşumunda sahip olduğu potansiyeller ortaya konmuştur.

Mimari Tasarımdaki Empatik Yaklaşımın Sınırlarının Belirlenmesi

1-Yatkınlık: Mimarlık alanında empatik süreçlere, mimari tasarımın ilk aşaması olan insanların ihtiyaçlarını anlamak ve kavramak için başvurulmaktadır. Fakat herkes tarafından yetkin düzeyde uygulanabilen bir yaklaşım değildir. Empati, tasarım sürecinin bir niteliği olmanın yanı sıra, insanların sahip olduğu bir yetenek olarak tanımlanır ve bireylere göre farklılık gösterir (Kouprie ve Visser, 2009).

2-Yakınlık: Empatik deneyim, empati kuranın empati kurulan kişi hakkında ne düşündüğüne ve hissettiğine bağlı olarak başkalaşır. Örneğin, kişi kendine daha adil davranan bireylerle daha rahat empatik etkileşim içine girer. Benzer biçimde, kendine daha yakın/benzer, savunmasız, yardıma muhtaç veya çekici bulduğu kimselerle kolaylıkla empati kurabilir (Heylighen ve Dong, 2019). Tasarımcının yakın hissettiği biriyle daha kolay empati kurması ve kendinden uzak bulduğu, anlayamadığı kullanıcılar ile empati kuramaması süreci zorlaştırabilir.

3-Tekil Odak: İkinci maddede belirtilen insanların kendine yakın gördükleri bireylerle daha kolay empati kurma eğilimi, karmaşık ve çok çeşitli kullanıcının olduğu kamusal alan tasarımı gibi konularda odağı daraltır ve diğer kullanıcıların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine neden olabilir. Heylighen ve Dong (2019) kapsayıcı tasarım bağlamında düşünüldüğünde ciddi işlev bozuklukları olan birçok kullanıcının, diğer kullanıcıları engelleyecek çözümlere ihtiyaç duyduğunu ileri sürer. Dolayısıyla empati süreci tek bir noktaya odaklanmaya meyilli olduğundan çeşitliliği unutturarak diğer kullanıcıların ihtiyaçlarını göz ardı etmeyle sonuçlanabilir.

4-İsteklilik: Her tasarımcı farklı olduğundan, duygusal zeka (EQ) ile ilişkili olan tasarım empatisi gibi doğrudan ve kişisel katılım gerektiren yaklaşımlar, kişinin empati kurma ve katılım gösterme isteğine ve yeteneğine bağlıdır (Battarbee, 2004). Tasarımcının kullanıcıyla kendisini motive eden kişisel bağlantısı (örneğin, kullanıcı grubuna aşina olduğu için özel bir ilgi), onu engelleyen duygusal durumu (örneğin, yorgun veya çalışmanın sonunda bir atölye çalışmasına katılmak zorunda olması) veya projeye bağlılığı empati düzeyini etkiler (Kouprie ve Visser, 2009: 439).

5-Görecelilik: Tasarımda empati kurmak tanımlaması karmaşık ve soyut bir kavramdır. Sonuçlar genellikle nitel ifadelerden oluşur (hikayeler, senaryolar). Analiz minimumda tutulur, vurgu kişisel deneyim üzerindedir. (Battarbee, 2004) Tasarımda empati sadece masabaşı bir aktivite olarak düşünülse de kullanıcıyla iletişime geçmeyi içeren bir çok farklı yöntemi bulunmaktadır. Fakat bu yöntemlerin kesin tanımlamalara sahip olmaması ve formal bir metodolojiyi takip etmemesi, tasarımcının izleyeceği yolu ve kendi empatik ufkunu nasıl genişleteceğini bilememesi gibi kavramın göreceliliğinden doğan sınırlar süreci zorlaştırabilmektedir.

Mimari Tasarımdaki Katılım Yönteminin Sınırlarının Belirlenmesi

1-Zaman Kısıtlaması: Katılımı teşvik etmek için yapılan halka açık toplantılar, topluluk liderlerinin süreç boyunca herhangi bir zamanda proje bilgilerini sunmalarına olanak tanır. Ancak bu tür toplantıların sıkı yapısı, tartışma için yeterli zamana izin vermeyebilir (Sanoff, 2006). Çoğu zaman uygulamada bu katılım belirli anlarla sınırlı kalır (örneğin, bir kullanıcı çalışması). Daha sonra tasarımcılar, kullanıcılar

hakkında edindikleri dolaylı sonuçlarla çalışmak zorunda kalırlar (Kouprie ve Visser, 2009). Kullanıcıyla yeterli zaman geçirememek katılımcı süreçleri zorlaştırmaktadır.

2-Baskınlık: Topluluk katılımı olarak adlandırılsa da, yalnızca en baskın kişilikler tartışmaya katılma eğilimindedirler ve genellikle tartışmaya hakim olurlar (Sanoff, 2006). Belli bir kişi veya grubun katılım sürecinde ön plana çıkması sürece zarar verebilmektedir.

3-Yapaylık: Miessen (2013)'e göre de katılım süreci bir kabusa dönüşmeye meyillidir. Yazarın sanatçı Sabine Bitter'in büyük ölçekli bir kent araştırma projesiyle ilgili söyleşisinden anlaşıldığı üzere katılım, gerçek amacın tamamıyla ranta dayalı olmasını gölgeleyen bir taktik olarak kullanılabilmektedir. Proje yürütücülerinin kendilerini doğal otorite olarak görmesi, projenin gayri-siyasi olarak yürütülmesi konusundaki tartışmaların katılımcıları konuşmaktan alıkoymasının buna yola açtığı düşünülebilir. Ayrıca, katılımcıların birbirlerine kibar davranmaları ve mümkün olduğunca az karışıklık yaratmaları beklenen bir düzende eleştirel sorgulamanın mümkün olamayacağını anlatmaktadır. Katılımın toplumsal yatıştırıcı vazifesiyle kullanılabilmesi, katılımcı süreçleri zorlaştırmaktadır.

Tasarım Sürecinde Empatik Yaklaşım ve Katılım Yönteminin Karşılaştırılması

Yapılan literatür araştırması sonucunda tasarım sürecinde empatik yaklaşım ve katılım yönteminin kullanıldığı uygulamaları karşılaştırmak amacıyla benzer kullanıcı kitlelerine hitap eden iki proje tespit edilmiştir. Karşılaştırılan iki proje, kimsesiz ve dezavantajlı çocukların eğitimi için aynı ülkede (ABD) tasarlanmış okul yapılarıdır. (Tablo 1) Biri iletişimle güçlendirilmiş empatik süreçleri, diğeri katılımcı yöntemleri kullanmasına rağmen elde ettikleri tasarım girdileri benzerlik göstermektedir. Her iki projede de güvenlik, açık alan kullanımı, ev hissi ön planda tutulmuştur.

Tablo 1. Seçilen mimari proje örneklerinin karşılaştırılması

	Stevens Gölü Erken Öğrenim Merkezi	**Pozitif Yarınlar Sosyal Hizmet Kurumu**
Konum	Washington-ABD	Oklahoma-ABD
Mimar	NAC Mimarlık	MA+ Mimarlık
Kullanıcı	Kimsesiz veya Dezavantajlı Çocuklar	Kimsesiz Çocuklar
Yöntem	Empatik Yaklaşım	Katılımcı Tasarım Yöntemi

Empatik yaklaşım ile geliştirilen Washington'daki projede öğrencinin karakterinin daha derin, içe dönük ve bağımsız yönlerini anlayarak, önemli bir ihtiyacı karşılamak için mekansal bir hüküm üretmişlerdir.[2] Bu amaçla çocuklar için içselleştirebilecekleri, sığınabilecekleri, kendilerini kavrayacak boşluklar bırakılması dikkat çekmektedir. Travma ve barınma dengesizliği olan öğrenciler geri çekilme eğilimindedir.[3] Bu nedenle, yapılan tasarımda hem sınıflarda hem de ortak alanlarda aktivitenin gerçekleştirildiği

[2] https://www.nacarchitecture.com/NACLab/empathy.aspx
[3] https://www.nacarchitecture.com/NACLab/students-without-shelter.html

mekanın etrafında boşluklar oluşturularak, kullanıcıların kendilerini güvende hissetmeleri ve geri çekilerek başkalarıyla daha rahat bir şekilde bağlantı kurmaları hedeflenmiştir. (Şekil 1-2) Bu tasarımı mimarı şöyle anlatmaktadır:

''Evsiz çocuklar etrafında koza gibi oluşturduğu battaniyeyle kişisel sessiz ve güvenli bir alan yaratıyorlar. Bu öğrencinin ve sınıf arkadaşlarının benzer mahremiyet ihtiyaçlarını anlayan tasarım anlayışıyla, öğrencilerin oturması veya içine girmesi için binanın etrafına küçük girintiler ekledik. Bu köşeler, öğrencilere grup faaliyetlerine ara vermek ve geri çekilmek için özel bir alan sunuyor.'' [3]

Yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı üzere, tasarımcı kendini kullanıcının yerine koyarak empatik bir etkileşim kurmuş ve bunun sonucunda kullanıcının gündelik yaşam pratiklerini mekânsal bir çözümlemeye dönüştürmüştür.

Şekil 1-2. Empatik tasarım süreciyle oluşan geri çekilme alanları[3]

İncelen diğer örnek olan Oklohoma'daki tesisin tasarımı katılımcı yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda yapının potansiyel kullanıcıları ile bir atölye çalışması hayata geçirilmiş ve çocukların inşa edilmesi planlanan yapıyla ilgili fikirlerini sunmalarına imkan tanınmıştır. "Büyük Hayaller" adlı bu atölye çalışmasında katılımcılar inşa edilecek binada görmek istediklerini çizimlerle ifade etmişlerdir. Bu çizimler analiz edildiğinde, çocukların yaptıkları çalışmalarda , ''arkadaşları ile birlikte olabileceği alanlar''ı ön planda tuttukları tespit edilmiştir. Yapılan bu tespitler, uygulama projesine de kısmi olarak yansıtılmıştır.[4,5]

Şekil 3-4. Katılımcı tasarım süreciyle oluşan plan[5]

Empatik süreçlerle gelişen erken öğrenim merkezi projesinde kullanıcı isteklerine karşılık gelen mekânsal tasarımlar daha çok duygulara odaklanarak oluşturulmuştur. Projeyi tanımlarken kullanılan ''hissettiren'', ''inziva'', ''sakin'', ''eğlenceli'' gibi kelimeler bu durumu kanıtlar niteliktedir. Katılım

[4] https://www.fastcompany.com/90298077/this-school-is-designed-specifically-to-help-homeless-kids-because-they-helped-design-it
[5] https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-28/designing-oklahoma-city-s-new-school-for-homeless-kids

yönteminin kullanıldığı proje de ise öğrencilerin çizdiği planlar ya da resimler yorumlanarak mekansal öğelere dönüştürülmüştür. Kullanıcı katılımıyla gerçekleştirilen tasarım çalışmalarında ‘‘Arkadaşlarla oturacak bir yer ’’, ‘‘ağaç ev’’ gibi somut mekansal öğeler tasarım girdisini oluşturmuştur.[4] İki proje arasındaki farklardan bir diğeri; empatik yaklaşımla şekillenen tasarım örneğinde kullanıcının ortak paylaşım noktalarından uzak kalmasına izin verilmesine karşılık, katılımcı yöntemle kurgulanan tasarım örneğinde tüm kullanıcılar ortak alana daha çok dahil edilmeye çalışılmıştır. Bu durum, empatik yaklaşım ve katılımcı yöntemle belirlenen kullanıcı duygusal ihtiyaçlarının farklılık gösterdiğine işaret etmektedir.

Empati; insanların sorunlarının ve gerçeklerinin derinlemesine anlaşılmasıdır ve insanların karşılaştıkları zorlukları öğrenmenin yanı sıra davranışlarını açıklamak için gizli ihtiyaçlarını ve arzularını ortaya çıkarmayı kapsamaktadır. Harvey (2012) ise kentte yaşamaya mahkum olan insanın katılımcı süreçlerde nasıl bir kent istediğini ifade ederken kendi arzularını, kim olmak istediğini de tanımladığını ileri sürmektedir. Dolasıyla empati kavramı, Harvey’nin katılım tanımıyla benzeşmektedir. İki olgunun da ortak amacı; ihtiyaç ve değerlerin dikkate alınması, insanların arzu ve isteklerinin keşfedilmesidir. Empati kavramı, tasarım sürecinin ilk adımı olarak karşımıza çıkarken; katılım, mimari tasarımın Tablo 2.de verilen tüm tasarım süreci aşamalarına dahil edilebilen bir olgudur. Bir başka bakış açısına göre bu iki olguyu incelediğimizde; Sanoff(1992)’un yedi katılım basamağı arasında en pasif katılım aşaması olan temsil (mimarın kendini kullanıcının yerine koyarak tasarım yapması); tasarımda masabaşı empati kurma süreciyle özdeşleşmektedir. Pasif empatik yaklaşım ve pasif katılımın mimar otonom tasarım yönteminde karşılık bulduğu görülmektedir. Süreç aktifleştikçe; katılımcı tasarımda kullanıcının baskınlığı artarken, empatik tasarımda kullanıcı ve mimar arasındaki yakınlık ve hassasiyet artar. Katılım aktifleştikçe tasarıma dahil olma sürecinin yanı sıra tasarımın kabul edilebilirliğini arttıran dinamik bir süreç de oluşmaktadır (Sanoff 2006). Aktif katılım yöntemleri, ortaya çıkan tasarımı benimsemesini kolaylaştırmaktadır. İki süreçte de keşif ilk deneyimsel adım olarak karşımıza çıkmaktadır ve mimarın ortak rölü ‘‘yorumlayan’’ olmaktır. Fakat empatik süreçlerde mimar ‘‘hisseden’’ iken, katılımcı süreçlerde çoğu zaman ‘‘organize eden’’ dir. (Tablo 2) Empati tasarımcının içsel dünyasında, katılım ise gerçek hayatta karşılık bulan bir kavramdır. Katılım süreçleri bireylere bir veri sağlayıcı olarak bakma tehlikesini taşırken; empatik yaklaşımda ise duygusal deneyimler daima ön plandadır.

Tablo 2. Empatik yaklaşım ve katılım yönteminin karşılaştırılması

	EMPATİK YAKLAŞIM	**KATILIM YÖNTEMİ**
ORTAK AMAÇ	İhtiyaçların ve değerlerin dikkate alınması	İhtiyaçların ve değerlerin dikkate alınması
MİMARIN ROLÜ	Hisseden, anlayan, yorumlayan	Organize eden, dinleyen, yorumlayan
TASARIM SÜRECİ	Empati kurma, tanımlama, ideal olana varma, prototip üretme ve test etme	Ön programlama, programlama, ön tasarım, tasarım geliştirme, inşaat, kullanım sonra sonrası değerlendirme
DENEYİMSEL SÜREÇ	Keşif, İçselleştirme, Bağlantı Kurma, Ayrılma, Geri Dönüş	Keşfetme , Farkındalık, Algı, Karar Verme,

		Uygulama
ÇEŞİTLERİ	[Pasif empatiden aktif empatiye doğru] Yaratıcılık (masabaşı aktivite olarak empati), kullanıcı odaklı (iletişim), yakınlık ve hassasiyet	[pasif katılımdan aktif katılıma doğru] Temsil, anket, bölgeselcilik, diyalog, alternatif sunma, ortak karar ve kendi kendine karar
YÖNTEMLERİ	Gözlemlemek, kullanıcıların doğal ortamlarında fotoğraf veya video tabanlı çalışmalar, görüşme, uç kullanıcılarla etkileşim kurmak, etkili analojiler, ilham veren hikayeler paylaşmak, taklit (bodystorming), empati haritaları	Web tabanlı anketler, memnuniyet anketleri, yüz yüze görüşmeler, el ilanları, brifingler, vatandaş toplantıları, basın bültenleri, serbest kürsü buluşmaları, forumlar, çalıştaylar, tasarım atölyeleri, vatandaş jürileri, bilgilendirme toplantıları
LİMİTLERİ	Yatkınlık, yakınlık, tekil odak, isteklilik, görecelilik	Zaman kısıtlaması, baskınlık, yapaylık, çatışma ve fikir ayrılıkları
AVANTAJI	Duygusal deneyimlere izin vererek tasarım sürecini derinleştirmesi, paydaşlar arasındaki duygusal mesafeyi azaltması	Çeşitliliği kabul etmesi, paydaşlar arasındaki fiziksel masafeyi azaltması, sahiplenme duygusunu geliştirmesi

Tasarımda katılım ve empati süreçlerinin benzer özelliklerinden ve farklarından ziyade, bu iki olguya birbirini besleyen kavramlar olarak bakmakta yarar vardır. Ofiste çalışmak zorunda olan mimarın kendini kullanıcının yerine koyarak gerçekleştirmeye çalıştığı empatik tasarım süreci, mimarın empatik tavırlara yatkın olup olmayışıyla sınırlanabilir. Bunu güçlendirmek için kullanıcıyla iletişimin esas olduğu katılım süreci, empatiye yatkın olmayı öğreten bir süreç olarak değerlendirilebilir. Ayrıca empatinin belirtilen ‘‘tek odak noktası’’ nın olması katılımcı süreçlerin çeşitliliği artıran doğasıyla engellenebilir. Tam tersi düşünüldüğünde empatik tavırlar da katılımcı süreçleri kolaylaştırmaktadır. Tasarımcılar ve kullanıcılar arasındaki mesafenin özellikle öne çıktığı durumlarda, söz konusu mesafeyi empatik bir yaklaşımla azaltmak mümkündür (Sandman, Meguid, Levänen, 2020). Çatışma ve fikir ayrılıkların çokça yaşandığı katılımcı çalışmalarda doğacak sorunlar ve ayrımlar yine empatik yöntemler ile önlenebilir. Katılımcının empatik yaklaşımlar ile desteklendiği modellerin geliştirilmesi, her iki yöntemin sınırlamalarını azaltarak daha nitelikli süreçlerin kurgulanmasını sağlayacaktır.

SONUÇ

Tasarımda kullanıcı ihtiyaç ve değerlerinin öneminin keşfedildiği, yalnızca ekonomik katma değerli projelerden uzaklaşılan bir tasarım anlayışında; bireyin duygusal deneyimleri, fikirleri ve istekleri mimari tasarımın temel taşlarıdır. Bu noktada katılım ve empati birbirini besleyen iki kavramdır. Bu etkileşimin üzerinde daha fazla çalışılması gerekliliği insanı tasarımın odağına çekebilmek için önemlidir. Empati sadece mimarın masa başında yaptığı bir egzersiz değildir. Katılımcı süreçlerin tüm aşamalarına dahil edilmelidir. Çalışmada incelenen iki örnekte sadece katılımcı yöntemlerle elde edilemeyen duy-

gusal deneyimlerin empatik yaklaşımla tespit edilebildiği ortaya konmuştur. Söz konusu durum tasarlanan mimari mekana açıkça yansımaktadır. Fakat tasarımcının empati kurması tek başına kullanıcının isteklerini anlamada yeterli olmayabilir. Toplantılar ve görüşmeler ile gelişen, katılım yöntemlerin de kullanıldığı empatik katılım modelleri daha nitelikli, kullanıcının hem ihtiyaçlarını hem de duygusal deneyimlerini ön plana çıkaran tasarımların gerçekleşmesini kolaylaştıracaktır. Çünkü empatinin tek başına mesafeyi arttıran doğası katılım süreçleriyle yok edilmeye çalışılırken, katılımdaki kullanıcıyı anlamada karşılaşılan sorunlar empatik yaklaşımla önlenebilir.

KAYNAKÇA

Battarbee, K., (2004). *Co-experience: Understanding User Experiences In Interaction. Doctoral dissertation.* Publication Series of the University of Art and Design. Helsinki.

Dökmen, Ü., (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 21 (1): 155-190.

Ersoy, E., Köşger, F., (2016). Empati: Tanımı ve Önemi/ Empathy: Definition and ıts Importance. *Osmangazi Tıp Dergisi,* 38(2): 9-17.

Hacıalibeyoğlu, F., (2014). Mimari Tasarım Sürecinde Katılım Sorunu ve Yaklaşımlar. *Mimarlık Dergisi*, 379: 48-52.

Harvey, D., (2012). *Asi şehirler, Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru.* (A. D. Temiz, Çev.). Metis Yayınları, İstanbul.

Heylighen, A., Dong, A., (2019). To empathise or not to empathise? Empathy and its limits in design. *Design Studies*, 65: 107-124.

IDEO.ORG. (2015). *The field guide to human-centered design.* Canada.

Kouprie, M., & Visser, F. S. (2009). A framework for empathy in design: stepping into and out of the user's life. *Journal of Engineering Design,* 20(5): 437-448.

Miessen, M., (2013). *Katılım Kâbusu.* (B. Doğan, Çev.). Metis Yayınları, İstanbul.

Pallasmaa, J., (2015). *Empathic and Embodied Imagination: Intuiting Experience and Life in Architecture. In Architecture and Empathy.* (P. Tidwell, Edt.) Tapio Wirkkala Rut Bryk Foundation: Helsinki. 4-18

Sandman, H., Meguid, T., Levänen, J., (2020). Unboxing empathy: reflecting on architectural design for maternal health. *CoDesign*, 1-19.

Sanoff, H., (1992). *Integrating Programming, Evaluation and Participation in Design*. A Theory Z Approach. Routledge.

Sanoff, H., (2006). Multiple views of participatory design. *METU JFA*, 23 (2): 131-143

UNICEF (2018). *Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation.* United Nations Children's Fund (UNICEF). New York.

Visser, F. S., Kouprie, M., (2008). Stimulating empathy in ideation workshops. *Proceedings of the Tenth Anniversary Conference on Participatory Design, 08:*174-177.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.interaction-design.org/literature/topics/empathize (Erişim Tarihi: 6.12.2021)

Joyner. S., (2017). Exploring Empathy in Architecture: Put Yourself in Your Student's Shoes. https://www.nacarchitecture.com/NACLab/empathy.aspx (Erişim Tarihi: 4.12.2021)

Flanagan. K., Altea. G., Lightning. T., (2020). Students Living Without Permanent Shelter https://www.nacarchitecture.com/NACLab/students-without-shelter.html (Erişim Tarihi: 6.12.2021)

Peters. A., (2019). This school is built specifically to help homeless kids–because they helped design it https://www.fastcompany.com/90298077/this-school-is-designed-specifically-to-help-homeless-kids-because-they-helped-design-it (Erişim Tarihi: 6.12.2021)

Bellan. R., (2019). In Oklahoma City, a School Designed for Homeless Children https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-28/designing-oklahoma-city-s-new-school-for-homeless-kids (Erişim Tarihi: 7.12.2021)